

Agnieszka Kusz

Metafory obrazujące ŻYCIE I CZŁOWIEKA w piosenkach Agnieszki Osieckiej i Wojciecha Młynarskiego

Praca wpisuje się w nurt badań nad metaforą kognitywną w tekstach poetyckich. Zasadniczym jej celem jest analiza metafor językowych obrazujących życie i człowieka w piosenkach Agnieszki Osieckiej oraz Wojciecha Młynarskiego w perspektywie porównawczej, a także próba odpowiedzi na pytanie, czy płeć autora determinuje konstruowanie obrazów metaforycznych.

Za materiał źródłowy do badań posłużyły piosenki zebrane w następujących publikacjach W. Młynarskiego: *W co się bawić?* (1983) ; *Robię swoje*(1999); *Moje ulubione drzewo, czyli Młynarski obowiązkowo*(2007); *Od oddechu do oddechu* (2017) oraz A. Osieckiej *Nowa miłość. Wiersze prawie wszystkie* (2009) Analizie poddano ponad 3000 tekstów poetyckich.

O wyborze materiału badawczego zdecydowało kilka czynników. Przede wszystkim brak naukowych opracowań lingwistycznych poświęconych badaniom porównawczym poezji A. Osieckiej i W. Młynarskiego, osobiste zainteresowania autorki niniejszej rozprawy oraz stała popularność obu twórczości. Popularność tę potwierdza to między innymi fakt nowych interpretacji szlagierów artystów. Należy tu wspomnieć, chociażby, o działaniach grupy „Raz, Dwa, Trzy” oraz ich płycie: *Czy te oczy mogą kłamać. Piosenki Agnieszki Osieckiej*, a także projekcie Katarzyny Nosowskiej *N/O Nosowska/Osiecka*, jak i najnowszej inicjatywie czołówki współczesnych wykonawców „*NowOsiecka*” czy wreszcie wcześniejszych płytach pt. *Piosenki Pani O. czy Koncert dla Pani O.* Dodatkowo warto zwrócić uwagę na popularność konkursów na muzyczną interpretację tekstów, takich jak „*Pamiętajmy o Osieckiej*”, które organizowane są przez Fundację Okularnicy imienia Agnieszki Osieckiej. Z kolei piosenki W. Młynarskiego wykonuje między innymi zespół „*Raz, Dwa, Trzy*”, wokalistka Gaba Kulka i syn artysty, Jan, w projekcie „*Młynarski Plays Młynarski*”. Podczas analiz wykorzystano z założeń kognitywnej teorii metafory G. Lakoff’a i M. Johnsona. Z racji charakteru materiału egzemplifikacyjnego uznano porównanie za typ metafory (Karwatowska). Praca stanowi także próbę weryfikacji założenia Z. Kovecsesa dotyczącego wpływu płci na zróżnicowanie konceptualizacji metaforycznej. Badacz twierdzi, że wymiar zróżnicowania na płęć męską i żeńską działa w kilku konkretnych przypadkach: w sposobie, w jaki kobiety rozmawiają o mężczyznach; w sposobie, w jaki mężczyźni mówią o kobietach; w sposobie, w jakim kobiety i mężczyźni mówią o świecie jako takim. Uczynienie, więc metafor dotyczących ŻYCIA i CZŁOWIEKA tematem pracy jest w pełni uzasadnione. Analizując zgromadzony materiał, zamierzam nie tylko zbadać frekwencję poszczególnych typów metafor, ale także wskazać kulturowe uwarunkowania wprowadzenia danego przeniesienia metaforycznego. Monografia składa się z dwóch części. Pierwsza ma charakter teoretyczny i obejmuje 3 rozdziały. Druga natomiast to partia badawcza.

W rozdziale pierwszym przedstawione zostały najbardziej reprezentatywne teorie metafory. Omówiono założenia Arystotelesa, I. Armstronga, M. Blacka, G.A. Millera, J. Searla, A. Bogusławskiego, T. Dobrzyńskiej, A. Wierzbickiej, N. Arutjunowej, N. Sedivy, M.J. Ready’ego.

Drugi rozdział poświęcony jest założeniom językoznawstwa kognitywnego z uwzględnieniem teorii kategorii, Językowego Obrazu Świata, stereotypów, profilowania a także kognitywnej teorii metafory.

W trzecim rozdziale zatytułowanym: „Piosenka jako gatunek” omówiono założenia terminologiczno- genologiczne w ujęciu językoznawców zagranicznych i polskich a także przedstawiono definicje piosenki, jej klasyfikacje oraz wykładniki gatunkowo- stylistyczne.

Pozostałe dwa rozdziały mają charakter badawczy.

Rozdział czwarty zatytułowany: „Metafory obrazujące ŻYCIE w piosenkach Agnieszki Osieckiej i Wojciecha Młynarskiego” obejmuje opis funkcjonowania metafor: ŻYCIE TO DROGA, ŻYCIE TO RZECZ, ŻYCIE TO TANIEC, ŻYCIE TO ZWIERZĘ, ŻYCIE TO ROŚLINA, ŻYCIE TO TEATR, ŻYCIE TO GRA, ŻYCIE TO CZŁOWIEK, ŻYCIE TO WODA, ŻYCIE TO ROZRYWKA, ŻYCIE TO LITERATURA, ŻYCIE TO OGIEŃ a także kilku pomniejszych. Z kolei rozdział piąty dotyczy metaforycznego obrazowania CZŁOWIEKA. Obejmuje on opis wartościowania kobiety i mężczyzny, a także metaforycznego ujęcia ról społecznych i relacji międzyludzkich.

Zasadniczym celem niniejszej pracy była próba odpowiedzi na pytania: Jakie są sposoby metaforycznego obrazowania dwóch podstawowych pojęć, takich jak: ŻYCIE oraz CZŁOWIEK w tekstach poetyckich Agnieszki Osieckiej i Wojciecha Młynarskiego; Czy płeć determinuje istnienie różnic w sposobie konstruowania przeniesień metaforycznych. Oto najważniejsze wnioski:

A. Poeci tworzą podobne podstawowe metafory konceptualizujące ŻYCIE.

Zarówno w tekstach A. Osieckiej, jak i W. Młynarskiego występują następujące metafory pojęciowe: ŻYCIE TO DROGA (117 – łącznie w obu twórczościach), ŻYCIE RZECZ (50), ŻYCIE TO GRA (44), ŻYCIE TO WODA (44), ŻYCIE TO TANIEC (29), ŻYCIE TO TEATR (29), ŻYCIE TO ROZRYWKA (16), ŻYCIE TO LITERATURA (15), ŻYCIE TO ZWIERZĘ (15), ŻYCIE TO ROŚLINA (9), ŻYCIE TO MIEJSCE (3), ŻYCIE TO OGIEŃ (3).

Podobny jest też układ rangowy pierwszych sześciu metafor pojęciowych.

Pierwszą rangę w twórczości obojga poetów zajmuje przenośnia: ŻYCIE TO DROGA. O tym, że jest ona bardzo popularna piszą m.in. K. Ożóg czy J. Bartmiński. Związki syntagmatyczne wyekscerpowane z obu twórczości dowodzą, że ŻYCIE obrazowane jest jako DROGA: *która ma cel; zakręty/ przeszkody; jest z kimś dzielona*. Natomiast u Osieckiej związki syntagmatyczne wskazują jeszcze, że ŻYCIE konceptualizowane jako DROGA, *która podlega wyborowi; jest cykliczna*.

Metafora globalna ŻYCIE TO RZECZ jest równie popularna w obu twórczościach, gdyż zajmuje drugą rangę. Po niej jednak, co należy wyraźnie podkreślić, na liście rangowej poświęconej metaforom u Młynarskiego, występuje „dziura frekwencyjna”. Kolejna, trzecia, metafora obrazująca Życie cechuje się bowiem frekwencją trzykrotnie niższą, co dowodzi, że poeta odwołuje się głównie do dwóch sposobów konceptualizacji ŻYCIA – jako DROGI oraz RZECZY.

Poeta, obrazując ŻYCIE jako RZECZ, wykorzystuje domeny takie, jak: AKSAMIT, PLASTELINA, COŚ KRUCHEGO, KOSZULKA, CZEK, KRAM. Natomiast A. Osiecka wykorzystuje podobieństwo do ZABAWKI, WRAKU, BALII, TRENUI, BAMBOSZA, PIANY, PIWA, CUKIERKA, KREMU, SERA SZWAJCARSKIEGO, NICI, TAŚMY, SWERTA. W związku z powyższym można wysnuć wniosek, że obrazowanie poetki jest bogatsze. Wśród przenośni dominują metafory świeże, co świadczy o większej kreatywności. Jednocześnie wymienione przedmioty wpisują się w stereotypowy obraz kobiecych ról.

Ujmując ŻYCIE w kategoriach GRY, zarówno A. Osiecka, jak i W. Młynarski, najczęściej wykorzystują odniesienia do teatru. W obu przypadkach metafora ŻYCIE TO TEATR ma w tej kategorii pierwszą rangę. Drugą natomiast - ŻYCIE TO GRA W KARTY.

Obrazowanie ŻYCIE TO TANIEC stanowi około 8 procent metafor w twórczości obojga poetów. Ludzki los ujmowany jest podobnie, jako coś związanego z rozrywką. Osiecka uzupełnia je o następujące cechy: jednorazowość, atrakcyjność. Stwierdza ponadto, że życie to najdłuższy BAL, na który możemy zostać zaproszeni.

Pewne różnice można dostrzec w konceptualizowaniu ŻYCIA jako LITERATURY. W twórczości A. Osieckiej ludzki los został ukazany jako temat, który jest interesujący; kojarzony z baśnią, pieśnią, piosenką. Natomiast w twórczości W. Młynarskiego ŻYCIE to coś tworzonego nieustannie, z możliwością zmiany.

W obrębie metafory ŻYCIE TO ZWIERZĘ artyści najczęściej wykorzystują domenę PTAK. Cechą różnicującą jest większa kreatywność A. Osieckiej. Poetka odwołuje się bowiem także do takich grupy taksonomicznych, jak: OWADY, SSAKI i GADY. W metaforze ŻYCIE TO WODA ludzki los jest pojmowany podobnie przez obu artystów.

Reasumując, można stwierdzić, że w sposobie obrazowania ŻYCIA nie pojawiają się bardzo istotne różnice. Badania wykazały, że zarówno w twórczości Osieckiej, jak i Młynarskiego wykorzystane zostały podobne metafory konwencjonalne. Jednak A. Osiecka zdecydowanie częściej sięga po metafory świeże.

B. Różnice w metaforach obrazujących CZŁOWIEKA

Badania dowodzą, że w piosenkach W. Młynarskiego zdecydowanie rzadziej pojawiają się metafory obrazujące człowieka. Najczęściej wykorzystuje on reifikację jako sposób definiowania kim/ jacy są ludzie. Nie odnotowano w twórczości artysty metafor CZŁOWIEK TO ZWIERZĘ. Natomiast jest to popularny sposób obrazowania w piosenkach A. Osieckiej. Metaforyka odzwierzęca, którą wykorzystuje artystka najczęściej, wprowadza wartościowanie negatywne. Nie bez znaczenia pozostaje fakt, że artystka w kategoriach zwierzęcia mówi o kobietach. Jej piosenki najczęściej mają charakter intymnego wyznania, w którym podmiot liryczny określa swoją kondycję - lub kobiet z najbliższego otoczenia.

Metafora CZŁOWIEK TO KWIAT ma trzecią rangę w twórczości A. Osieckiej. Pojawia się 17 razy. Z piosenek W. Młynarskiego wyekscerpowano tylko jedną taką metaforę - CZŁOWIEK TO WRZOS.

Popularnym sposobem obrazowania staje się metafora CZŁOWIEK TO RZECZ. W jej obrębie można zauważyć, że w obu twórczościach wysoką, pierwszą, rangę ma przenośnia CZŁOWIEK TO ZABAWKA. Frekwencja dowodzi jednak sporej dysproporcji, gdyż w piosenkach A. Osieckiej występuje 10 takich metafor, natomiast u Młynarskiego - 2.

Dokładna analiza metafor obrazujących ŻYCIE i CZŁOWIEKA w twórczości Osieckiej i Młynarskiego dowodzi z jednej strony, wykorzystania podobnych podstawowych metafor obrazujących oba

pojęcia, zaś z drugiej, większego zróżnicowania obrazowania czyli wykorzystania większej liczby domen służących metaforycznym przeniesieniom przez Agnieszkę Osiecką.